

WENDELA HEBBES MÅG OCH POUL BJERRE

En aptitretare om Schacks Phantasterne

AV PER ERIC MATSSON

I Poul Bjerres imponerande bibliotek på Vårstavi fångades mitt intresse häromveckan av en oansenlig liten dansk bok *Hans Egede Schack. Breve*. Boken kom ut 1958 och författaren heter Ib Ostenfeld. Poul Bjerre dog 1964 88 år gammal. Att boken lästes med intresse av den åldrade Bjerre – han var över de sjuttio – förstår man när man ser understrykningarna i boken. Varför frågar man sig. Man finner svaret om man går till texter av eller om Poul Bjerre. Fadern Sören Bjerre räddades nästan bokstavligen till livet av att läsa Schacks klassiska roman *Phantasterne*. Sören Bjerre var mycket hårt hållen av sin far ”Han misshandlade mig och fördärvade hela min barndom och kanske ännu mycket mera av mitt liv och det tilgir jag ham aldrig”. Fadern som var bonde i Danmark drev upp gossen ur sängen med piska. Lättjan

skulle bankas ur kroppen på honom. Ingen gav honom stöd. Ända upp i 30-årsåldern sökte han sin tröst i fantasier och dagdrömmar. Så här skriver Bärmark/Nilsson i sin stora Bjerre-biografi (*Poul Bjerre ”Människosonen”* 1983):

”Vad fick honom att vakna upp ur drömmarna och ta sitt liv i egna händer? Sören Bjerre är mycket säker på sin sak. Han kom att läsa Hans Egede Schacks roman Phantasterne, och den verkade som en spegel för honom. Plötsligt såg han sig själv och sina egna drömmar. Boken, som utkom 1857, skildrar en dagdrömmare, Conrad Malcolm, som växte upp på ett gods på Själland. Conrad lever inget eget liv han drömmer i stället om ära, makt och

erotik. På väg in i överkligheten vaknar han så upp och inser det meningslösa. Genom hårt arbete och självdisciplin lyckas han sedan förverkliga mycket av vad han tidigare endast drömt om. Schack ger också ett porträtt av en barn-domsvän till Conrad, som redan från början lyckas omforma sina dagdrömmar till en målmedveten strävan i verklighetens värld, samt av en tredje ung man vars dagdrömmarier för till sinnessjukdom.”

Sören Bjerre tog sig i kragen, gick på mejerikurs och blev så småningom framgångsrik smörexportör i Göteborg. Av sin del av arvet efter Sören byggde Poul Bjerre upp sitt Vårstavi utanför Tumba, som nu drivs av en stiftelse med uppgift bl a att stödja psykoterapeutisk forskning. Poul Bjerre var en på sin tid mycket känd ”själsläkare”, författare och skulptör. Han introducerade Freud i Sverige men tog sedan avstånd och skapade sin egen Psykosyntes där drömmar och helhetstänkande spelar en betydelsefull roll. Man behöver inte läsa mycket av Poul Bjerre för att förstå vilken betydelse faderns levnadsöde måste ha haft för honom.

Schack

Den danske skandinavisten Hans Egede Schack kom i 25-årsåldern till Uppsala där han tycks ha charmat alla i sin

En tidstypisk bild på Poul Bjerres föräldrar Sophie och Sören. De hade fyra barn bland dem Andreas, som några år var gift med författarinnan Amelie Posse. Genom detta äktenskap lärde brodern Poul känna Amelies mor Gunhild Wennerberg, som var änka efter Fredrik Posse och dotter till Gluntskal-den Gunnar Wennerberg. Gunhild och Poul gifte sig 1905 - ett äktenskap som varade till 1925 då Gunhild dog. Poul Bjerre levde till 1964. I sina memoarer ger Amelie en högst personlig och positiv bild av svärfar Sören, en något mindre positiv av svärmor.

*Hans Egede Schack mål-
lad 1846 i olja av Alexis
Wetterberg, bror till Af-
tonbladsmedarbetaren
Onkel Adam. 1854 gifte
sig Schack med Wendela
Hebbes dotter Fanny.*

omgivning. I ett brev hem till släkten i Danmark (se nästa sida) framgår att han snabbt blev välkomnad i "the upper class" hos professorerna, hos prinsarna som läste i Uppsala och hos den populära landshövdingen. Och inte minst hos ett stort antal vackra adeliga damer. Kalasen och balerna på julresan till Hedemora måste ha varit överväldigande.

Efter Uppsalaresan kom Schack till Stockholm där han togs om hand av Aftonbladskretsen - Lars Johan Hierta själv, Love Almqvist, Wendela Hebbe med flera. Han reste med Wendela och hennes döttrar till sommarnöjet i Hågelby, Tumba. Det blev en livslång vänskap med Schack. Av breven, som följde efteråt, tycks det som om Wendela, som var 12 år äldre, blev allvarligt förälskad i Schack och hennes döttrar tänkte på hans glada leklynne. Ett par år senare skrev Schack i ett brev att han omfattar dem alla med kärlek och längtan och skulle vilja ge bra mycket för att än en gång åter få sitta vid ett gemytligt kaffebord på fru Hebbes "lantgods". När han reste hem på hösten följdes han av Wendela och Hierta ända till Jönköping. Så småningom, 1851, efter många turer förlovade sig Schack med Wendelas äldsta dotter Fanny, som hunnit bli 18 år. Den mångsidige Lars Hierta har här, man kan faktiskt inte tolka hans brev på annat sätt, fungerat som äktenskapsmäklare. Han hade ett allvarligt personligt intresse av att Schacks intresse koncentrerades på dottern och inte på den ungdomliga mamman. 1854 ståndade äktenskapet och paret bosatte sig i Köpenhamn. Schack gjorde politisk karriär, han satt i Folketinget och blev statsministerns sekreterare. 1855 föddes dottern Ger-

da. 1858 utkom *Phantasterne*. Samma år dog dottern i kramp. Året där-
efter dog Schack själv i tuberkulos. Han dog "mer smärtefri end han måske havde været på mange år" i Fannys knä i kurorten Schlangensbad, samma plats där Geijer 13 år tidigare försökt återvinna hälsan.

Phantasterne

I Ostenfeldts bok hävdas att Danmark endast har tre eller fyra romaner som är komponerade efter en genomtänkt plan som författaren noggrant följer. *Phantasterne* är en av dessa romaner, vars författare under lång tid har burit på sina livsproblem, som en kvinna på sitt foster, innan de kommit till världen som en "avbildning av personlighetens grundackord".

I *Phantasterne* finns en psykologisk linje. Conrad i boken är författarens alter ego och det är främst hos honom vi får följa impulsernas strid, de erotiska drifternas tumult och förnuftets slutliga seger. Hans fantasier kunde tillintetgöras som de demoner de i själva verket var. Det finns i boken också en politisk linje. Danska uttolkare av verket menar att boken är Danmarks första liberalistiska roman. Man kan också skönja en tredje religiöst-filosofisk linje i boken.

Allteftersom Schacks icke litterära kvarlåtenskap i form av brev, motioner, förvaltningsskrivelser och rena kladdnotiser kommit i dagen har intresset för verket ökat. Detta inte minst med hjälp av Fanny och senare hennes son Valdemar Vedel.

Efter en blygsam förstaupplaga på 1000 exemplar har *Phantasterne* kommit ut i ett 10-tal upplagor och sålts i bortemot 100.000 exemplar. De som sysslat med de textkritiska och kommenterande utgåvorna har haft ett krävande uppdrag. Boken är full av hänvisningar och antydningar till klassisk och samtidig litteratur och till aktuell politik. Den svenska anknytningen till Almqvist med flera har noterats av forskarna men knappast mer.

I ett brev till Schack 1858 tackar Hierta för boken och säger sig aldrig "ha läst något arbete av det slaget med så oblandad njutning". Han jämför den med Almqvists *Törnrosens bok* men skriver

När Schack dog gifte Fanny Hebbe om sig med Schacks gode vän Peter Vedel. Han blev senare chef för utrikesministeriet i Köpenhamn. Sonen Valdemar Vedel (på bilden i mamma Fannys knä) blev en känd litteraturhistorieprofessor. Han och de övriga två syskonen tillbringade ofta sina somrar i Södertälje hos mormor Wendela.

att den stora skillnaden är att "hos Almqvist genomgår någonting förryckt och virrigt i konceptionen det hela, då däremot *Phantasterne* avhandlar till en del förryckta idéer med den fullkomligaste jämvikt och överlägsenhet." Han talar om den godmodighet och humor "som leker på ytan av den fina och bitande satiren" och förespar den "en krans av odödlighet". Säkert kände Hierta igen mycket i romanen från en trettonårig samvaro och brevkommunikation med Schack.

***Phantasterne* skulle behöva ges ut på svenska och de svenska anknytningarna analyseras. Detta har förvånande nog aldrig skett.**